

Sygn. akt II USKP 34/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 kwietnia 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Staryk (przewodniczący)

SSN Leszek Bielecki

SSN Zbigniew Korzeniowski (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku R. Z.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w G.
o prawo do emerytury pomostowej,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 14 kwietnia 2021 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 13 grudnia 2018 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia
o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z 13 grudnia 2018 r. oddalił apelację
pozanego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w G. od wyroku Sądu
Okręgowego w G. z 8 marca 2018 r., który uwzględnił odwołanie ubezpieczonego

R.Z. i zmienił decyzję pozwanego z 8 listopada 2017 r. w ten sposób, że przyznał ubezpieczonemu prawo do emerytury pomostowej od 1 września 2017 r.

Powyższą decyzją Zakładu Ubezpieczeń Społecznych odmówił ubezpieczonemu prawa do emerytury pomostowej ponieważ po 31 grudnia 2008 r. nie wykonywał pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy z 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych. Do wymaganego okresu pracy w szczególnych warunkach, nie uwzględnił zatrudnienia wykonywanego od 1 do 22 lipca 2017 r.

Ubezpieczony (urodzony w 1955 r.) we wrześniu 2017 r. złożył wniosek o emeryturę pomostową. Wykazał okres składkowy i nieskładkowy 35 lat, 4 miesiące i 8 dni oraz okres pracy w szczególnych warunkach 18 lat, 9 miesięcy i 20 dni (kierowca samochodu ciężarowego). Po zakończeniu pobierania świadczenia rehabilitacyjnego (19 stycznia 2009 r.) został uznany za częściowo niezdolnego do pracy a następnie za całkowicie niezdolnego do pracy, potem ponownie był częściowo niezdolny do pracy. Po ustaniu prawa do renty ubezpieczony został zatrudniony na podstawie umowy o pracę na okres próbny od 1 lipca 2017 r. na stanowisku pomocnika kierowcy pojazdu asenizacyjnego w pełnym wymiarze czasu pracy. Opróżniał zbiorniki na nieczystości ciekłe (szamba). Ze względu na stan zdrowia zdecydował się przerwać zatrudnienie i wypowiedział umowę o pracę 12 lipca ze skutkiem na 22 lipca 2017 r.

Sąd Okręgowy zauważył, że spór dotyczył kwestii, czy relatywnie krótki okres pracy pozwala przyjąć, iż spełniona została przesłanka wykonywania po 31 grudnia 2008 r. pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych. Literalna wykładnia art. 4 pkt 6 ustawy wskazuje, że prawodawca nie wprowadził jakiegokolwiek minimalnego okresu pracy wymaganego do uznania pracy za pracę w szczególnych warunkach. Sąd stwierdził, że wystarczy, iż ubezpieczony przepracował po 31 grudnia 2008 r. jeden raz dobowy pełny wymiar czasu pracy przyjęty u danego pracodawcy. Z orzecznictwa (wyroki Sądu Najwyższego: z 15 stycznia 2013 r., I UK 448/12; z 19 stycznia 2016 r., I UK 269/16) nie wynika w sposób logicznie uargumentowany wniosek o tym, jaki minimalny okres pracy w szczególnych warunkach będzie uznany za „wykonywanie pracy w szczególnych

warunkach w pełnym wymiarze czasu pracy w rozumieniu art. 3 ust. 4 tej ustawy”, a jaki się w nim już nie zmieści. Odwołanie się w tej mierze do subiektywnych i trudno uchwytnych kryteriów takich jak incydentalne (sporadyczne), uboczne i krótkotrwałe wykonywanie pracy przy wykładni, stoi w sprzeczności z zasadą jasności przepisów prawa, szczególnie istotnej w regulacji zabezpieczenia społecznego. Z kolei odwołanie się do okresu miesięcznego nie ma żadnego uzasadnienia a wręcz jest wykładnią sprzeczną z ustawą. Ubezpieczony spełnił przesłankę pracy w szczególnych warunkach w okresie od 1 do 22 lipca 2017 r., albowiem był zatrudniony na cały etat i przepracował 15 dni roboczych w pełnym dobowym wymiarze czasu pracy. Ponadto ubezpieczony wykonywał ciężką pracę, która wywołała u niego dolegliwość, na którą cierpiał i dlatego musiał wypowiedzieć umowę o pracę.

W apelacji pozwany zarzucił naruszenie art. 4 ustawy o emeryturach pomostowych, a zwłaszcza przez uznanie okresu od 1 do 22 lipca 2017 r. za okres pracy wykonywanej w warunkach określonych w art. 3 ust. 1 i ust. 3 ustawy – pomimo, iż Sąd Najwyższy w wyroku z 15 stycznia 2013 r. (I UK 448/12) wyjaśnił, iż z okresu 15 lat pracy w warunkach szczególnych co najmniej jeden miesiąc musi przypadać po 31 grudnia 2008 r.

Sąd Apelacyjny w uzasadnieniu oddalenia apelacji stwierdził, że praca, którą wykonywał wnioskodawca jest pracą w szczególnych warunkach ujętą pod poz. 38 w załączniku nr 1 do ustawy. Pozwany nie rozważył poz. 38 zał. nr 1 do ustawy, z której wynika, że wyróżnik – związania z bardzo ciężkim wysiłkiem fizycznym – odnosi się jedynie do „prac na wysypiskach i wylewiskach nieczystości”, ubezpieczony natomiast pracował „przy wywozie nieczystości stałych i płynnych”, a nie przy pracach „na wysypiskach i wylewiskach nieczystości”. Natomiast wymaganie dłuższego okresu pracy nie jest uzasadnione, gdyż ustawodawca nie wprowadził minimalnego okresu pracy warunkującego uznanie jej za pracę w szczególnych warunkach; aby wypełnić hipotezę art. 3 ust. 4 ustawy wystarczy by ubezpieczony był po 31 grudnia 2008 r. zatrudniony na cały etat oraz aby przepracował jeden raz dobowy pełny wymiar czasu pracy przyjętego u danego pracodawcy. Wyrok Sądu Najwyższego z 15 stycznia 2013 r., I UK 448/12 dotyczy innego stanu faktycznego i nie znajduje zastosowania w tej sprawie. Ustawodawca

nie wskazał, jaki minimalny okres pracy w szczególnych warunkach będzie uznany za „wykonywanie pracy w szczególnych warunkach w pełnym wymiarze czasu pracy w rozumieniu art. 3 ust. 4” ustawy a jaki się w nim już nie mieści. Odwołanie się pozwanego do okresu miesięcznego nie ma żadnego uzasadnienia. Nawet gdy przyjąć zakładany warunek, to należało uznać, że został spełniony przez ubezpieczonego. Podjął pracę po okresie pobierania renty z tytułu częściowej niezdolności do pracy, lecz stan zdrowia przy wysiłkowym obciążeniu organizmu nie pozwalał mu na dalsze świadczenie pracy. Gdyby takie utrudnienie nie wystąpiło, to wykonywałby pracę przez okres przekraczający ponad 1 miesiąc.

W skardze kasacyjnej zarzucono naruszenie: I. prawa materialnego: - art. 3 i 4 ustawy z 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych poprzez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie w okolicznościach sprawy, a mianowicie poprzez przyjęcie przez Sąd drugiej instancji, że wnioskodawca spełnił określone w przepisach warunki przy uwzględnieniu do okresu pracy w szczególnych warunkach – okresu pracy wykonywanej od 1 do 22 lipca 2017 r. i uznanie go za okres wystarczający do zaliczenia do pracy w szczególnych warunkach wykonywanej po 31 sierpnia 2008 r., co skutkowało stwierdzeniem, iż ubezpieczony nabył prawo do emerytury pomostowej; - art. 4 pkt 6 ustawy o emeryturach pomostowych w związku z poz. 38 wykazu prac w szczególnych warunkach określonych w załączniku nr 1 do ustawy w związku z art. 3 ust. 2 ustawy, przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie wyrażające się w twierdzeniu, że praca wnioskodawcy przy wywozie nieczystości stałych i płynnych była wykonywana w warunkach, o których mowa w załączniku nr 1 ustawy pod poz. 38 ale wyróżnik – związania z bardzo ciężkim wysiłkiem fizycznym – odnosi się jedynie do „prac na wysypiskach i wylewiskach nieczystości”; II. prawa procesowego - art. 382 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. przez wydanie wyroku z pominięciem zgromadzonego materiału dowodowego, prowadzące do uznania spełnienia przez wnioskodawcę warunków nabycia emerytury pomostowej; - art. 233 k.p.c. poprzez powielenie błędnych ustaleń Sądu pierwszej instancji w zakresie wykazania przez wnioskodawcę okresu pracy w szczególnych warunkach po 31 grudnia 2008 r., wynikającego z poz. 38 wykazu prac w szczególnych warunkach określonych w załączniku nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych.

W odpowiedzi ubezpieczony wniósł o oddalenie skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty skargi kasacyjnej uzasadniają jej wniosek o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania z następujących przyczyn.

1. Skrajna wykładnia, że nawet jeden dzień pracy w szczególnych warunkach po 31 grudnia 2008 r. wystarcza do nabycia emerytury pomostowej nie byłaby nieuzasadniona, gdyby wcześniej zatrudnienie wnioskodawcy było pracą w szczególnych warunkach w obecnym ujęciu i gdyby brakował mu tylko jeden dzień takiej pracy. W sytuacji, gdy ubezpieczony wcześniej pracował w szczególnych warunkach, lecz nie była to praca w szczególnych warunkach w wąskim (obecnym) ujęciu art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych, to w art. 4 pkt 6 tej ustawy nie chodzi o „brakujący” okres pracy, czyli uzupełniający niewystarczający okres poprzedniego zatrudnienia, lecz o samodzielną kwalifikację nowego zatrudnienia jako pracy w szczególnych warunkach. W analizie semantycznej wykonywanie pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 4 pkt 6 ustawy nie oznacza zatrudnienia krótkiego (przypadkowego), zatem rozumiane jest tak samo jak opisane w art. 4 pkt 5 ustawy wykonywanie wcześniej, bo już przed 1 stycznia 1999 r., pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 32 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS. Przykładowo według wykazu do rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach pracą w szczególnych warunkach były *„Prace przy wywozie nieczystości stałych i płynnych oraz prace na wysypiskach i wylewiskach nieczystości, a także prace przy pryzmach kompostowych z nieczystości miejskich”* (dział IX - W gospodarce komunalnej, poz. 3), co nie oznacza, że posiadanie nawet 15 lat takiej pracy uprawnia obecnie do emerytury pomostowej, po bardzo krótkim zatrudnieniu, z odwołaniem się do pracy w szczególnych warunkach ujętej w załączniku nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych, poz. 38 - *„prace przy wywozie nieczystości stałych i płynnych oraz prace na wysypiskach i wylewiskach nieczystości związane z bardzo ciężkim wysiłkiem fizycznym”*. Rodzajowo mogą to być podobne prace, lecz nie są to prace

takie same, gdyż w obecnej ustawie znaczenie mają dopiero prace związane z bardzo ciężkim wysiłkiem fizycznym w rozumieniu ustawy (o czym niżej). Wnioskodawca wcześniej nie wykonywał takiej pracy. Był kierowcą samochodu ciężarowego i na tym stanowisku pracował w szczególnych warunkach.

2. Przy wykładni i stosowaniu ustawy o emeryturach pomostowych nie powinno pomijać się przyczyn odejścia od regulacji wcześniejszych emerytur za pracę w szczególnych warunkach i uwarunkowań determinujących wprowadzenie emerytur pomostowych (zob. choćby uzasadnienie projektu ustawy o emeryturach pomostowych). Zawężenie uprawnień w ustawie o emeryturach pomostowych ma uzasadnienie przedmiotowe, skoro nie wszystkie prace są szczególnie uciążliwe i szkodliwe, ponadto uwzględnia kwestie demograficzne i finansowe. Nowa regulacja (ustawy o emeryturach pomostowych) nie została uznana za niekonstytucyjną (wyroki Trybunału Konstytucyjnego: z 16 marca 2010 r., K 17/09; z 25 listopada 2010 r., K 27/09; z 3 marca 2011 r., K 23/09).

3. Ustawa o emeryturach pomostowych nie jest prostym zastąpieniem wcześniejszych emerytur za pracę w szczególnych warunkach. Praca, która poprzednio uprawniała do wcześniejszej emerytury nie wystarcza do emerytury pomostowej, chyba że już przed 2009 r. ubezpieczony miał 15 lat pracy szczególnej, czyli takiej jak obecnie kwalifikowana praca w szczególnych warunkach (art. 49 w zw. z art. 3 ust. 1 ustawy). Zmiana polega na wydzieleniu prac, które z wiekiem mogą z dużym prawdopodobieństwem spowodować trwałe uszkodzenie zdrowia (art. 3 ust. 1 ustawy). W poprzednich szczególnych warunkach zatrudnienia nie badało się wpływu szkodliwości na organizm, bowiem decydowało samo zajmowanie określonego stanowiska. Wystarczało zatem już tylko kryterium formalne (ujęcie określonego zatrudnienia w wykazie prac w szczególnych warunkach). Miarą obecnej oceny w kwalifikacji prawnej zatrudnienia w szczególnych warunkach jest negatywne oddziaływanie pracy na zatrudnionego, a zatem praca oceniana nie z krótkiej lecz z dłuższej perspektywy, a więc zasadniczo nie po kilku czy kilkunastu dniach. Ta różnica pozwala na odwołanie się do wykładni logicznej, która uzasadnia stwierdzenie, że praca w szczególnych warunkach po 2008 r. nie może być dowolnie krótka, czyli już tylko choćby jako kilku lub kilkunastodniowy okres zatrudnienia. Wówczas „uzupełnienie” w tak nikłym

wymiarze 15-letniego zatrudnienia, uprawniającego do emerytury pomostowej (art. 4 pkt 2, 5 i 6 ustawy) oznaczałoby, że na uprawnienie do emerytury pomostowej składałaby się prawie w całości praca w szczególnych warunkach w rozumieniu rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, która nie jest już pracą w szczególnych warunkach w rozumieniu ustawy o emeryturach pomostowych. Ustawa o emeryturach pomostowych została przyjęta ze względu na konieczność ograniczenia poprzednich wcześniejszych emerytur na rzecz emerytur pomostowych, czyli zależnych od pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu obecnej regulacji. Można zatem wymagać dłuższego zatrudnienia od ubezpieczonego, który poprzednio pracował nawet długo (ponad 15 lat) w szczególnych warunkach, jednak nie była to praca w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 1 obecnej ustawy, jako że mogą być ubezpieczeni, którzy poprzednio wykonywali prawie przez 15 lat pracę ciężką, czyli taką jak ujęta w obecnej ustawie praca w szczególnych warunkach, jednak z różnych przyczyn takiej pracy nie mogący dalej wykonywać, choć brakować może im tylko krótki okres pracy, na przykład tylko 1 m-c szczególnego zatrudnienia do uzyskania emerytury pomostowej. Pozwala to przyjąć, że dla odkodowania treści normy prawnej, znaczenie powinna mieć również ocena w aspekcie warunku proporcjonalności ocenianej regulacji, jako poszukiwanego elementu normy sprawiedliwej.

4. Nie inny wniosek wynika również z zasad finansowania emerytur pomostowych, gdyż są wypłacane ze składek obciążających pracodawców oraz budżet państwa, a więc inaczej niż poprzednio. Takie uwarunkowanie przemawia za tym, że w ocenie uprawnienia do emerytury pomostowej znaczenie ma zatrudnienie w szczególnych warunkach przez okres co najmniej miesiąca, nie tylko ze względu na rozliczanie co miesiąc składek, ale także dlatego, że okres taki pozwala ocenić przydatność i w ogóle zdolność do wykonywania danej (nowej) pracy w szczególnych warunkach, a na tym tle zauważyć, czy nie zachodzi tylko o „koniunkturalne” podjęcie zatrudnienia przy instrumentalnym wykorzystaniu przepisów o nowych emeryturach pomostowych. Ochrona zdrowotnej niezdolności do pracy w postaci zasiłku chorobowego w przypadku ubezpieczenia

pracowniczego przysługuje dopiero po upływie 30 dni nieprzerwanego ubezpieczenia chorobowego (art. 4 ust. 1 pkt 1 ustawy z 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych w razie choroby i macierzyństwa).

5. Zmiany demograficzne powodują, że nie ma już składkowania takiego jak poprzednio. Filozofia ustawy o emeryturach pomostowych wskazuje też, że starsi pracownicy – wszak wykonujący pracę w szczególnych warunkach przed 1 stycznia 1999 r. (art. 4 pkt 5 ustawy o emeryturach pomostowych) – nie powinni bezrefleksyjnie podejmować od razu ciężką pracę dla wypracowania czy nawet uzupełnienia szczególnego stażu pracy, gdy stan zdrowia im na to nie pozwala, co też realnie weryfikuje sama praca i ujawnia faktyczną niezdolność do jej wykonywania (art. 3 ust. 1 ustawy). Ustalone następstwo zdarzeń w tej sprawie uprawnia stwierdzenie, że mimo orzeczonej zdolności do pracy po niekrótkim okresie rentowej niezdolności do pracy, ubezpieczony wybrał taką pracę, która składałaby się na uprawnienie do emerytury pomostowej, jednak faktycznie nie mógł jej wykonywać przez dłuższy czas, choćby przez miesiąc, gdyż nie był do niej zdolny. Obciążenie fizyczne pracą ujawniło zdrowotną niezdolność ubezpieczonego do wykonywania wybranej przezeń pracy.

6. Taki kierunek wykładni, wskazujący na warunki temporalne zatrudnienia w szczególnych warunkach przyjmuje się w orzecznictwie Sądu Najwyższego w podobnych sprawach (wyroki: z 13 listopada 2018 r., III UK 170/17; z 19 stycznia 2016 r., I UK 269/15; z 15 stycznia 2013 r., I UK 448/12).

Niezależnie od powyższego, nie jest niezasadny zarzut kwestionujący zaliczenie pracy wnioskodawcy do pracy w szczególnych warunkach, ujętej pod poz. 38 załącznika nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych. Zgodnie z nim pracami w szczególnych warunkach są – *„Prace przy wywozie nieczystości stałych i płynnych oraz prace na wysypiskach i wylewiskach nieczystości związane z bardzo ciężkim wysiłkiem fizycznym”*. Nie można zgodzić się z tezą, że wskazane w tym przepisie prace przy wywozie nieczystości stałych i płynnych nie są „związane z bardzo o ciężkim wysiłkiem fizycznym”, czyli że do kwalifikacji pracy jako wykonywanej w warunkach szczególnych wystarczałoby samo jej wykonywanie bez oceny czy związana jest z bardzo ciężkim wysiłkiem fizycznym. Spójnik „oraz” łączy współrzędne części zdania. Pierwsza część nie wyłącza drugiej i odwrotnie, zatem

dopełnienie „związane z bardzo ciężkim wysiłkiem fizycznym” odnosi się do części pierwszej i drugiej. Jak wyżej wskazano w rozporządzeniu 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach pracą w szczególnych warunkach były *„Prace przy wywozie nieczystości stałych i płynnych oraz prace na wysypiskach i wylewiskach nieczystości, a także prace przy przyzmach kompostowych z nieczystości miejskich”* (dział IX W gospodarce komunalnej, poz. 3). Skoro ustawodawca znacznie ograniczył wykaz prac w szczególnych warunkach w ustawie o emeryturach pomostowych, przy czym prace w szczególnych warunkach to prace związane z czynnikami ryzyka, te zaś determinowane są m.in. bardzo ciężką pracą fizyczną - *prace powodujące w ciągu zmiany roboczej efektywny wydatek energetyczny u mężczyzn - powyżej 8400 kJ, a u kobiet - powyżej 4600 kJ*, to nie można przyjąć, że kwalifikacji pracy przy wywozie nieczystości stałych i płynnych - jako prac w szczególnych warunkach - nie warunkuje związanie jej z bardzo ciężkim wysiłkiem fizycznym (art. 3 ust. 1, ust. 2 pkt 2 lit. 3 ustawy o emeryturach i rentach). Innymi słowy prace przy wywozie nieczystości stałych i płynnych są częste i jeśli zostały ujęte w wykazie prac w szczególnych warunkach w zał. 1 do ustawy o emeryturach pomostowych (poz. 38), to tylko ze względu na obciążenie związane z bardzo ciężkim wysiłkiem fizycznym.

Uprawniona jest zatem następująca teza końcowa: Krótkie (przypadkowe) i nieodpowiednie do stanu zdrowia zatrudnienie w szczególnych warunkach po 31 grudnia 2008 r. nie uzupełnia brakującego stażu zatrudnienia w szczególnych warunkach do emerytury pomostowej.

Z tych motywów orzeczono jak w sentencji (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ k.p.c.).